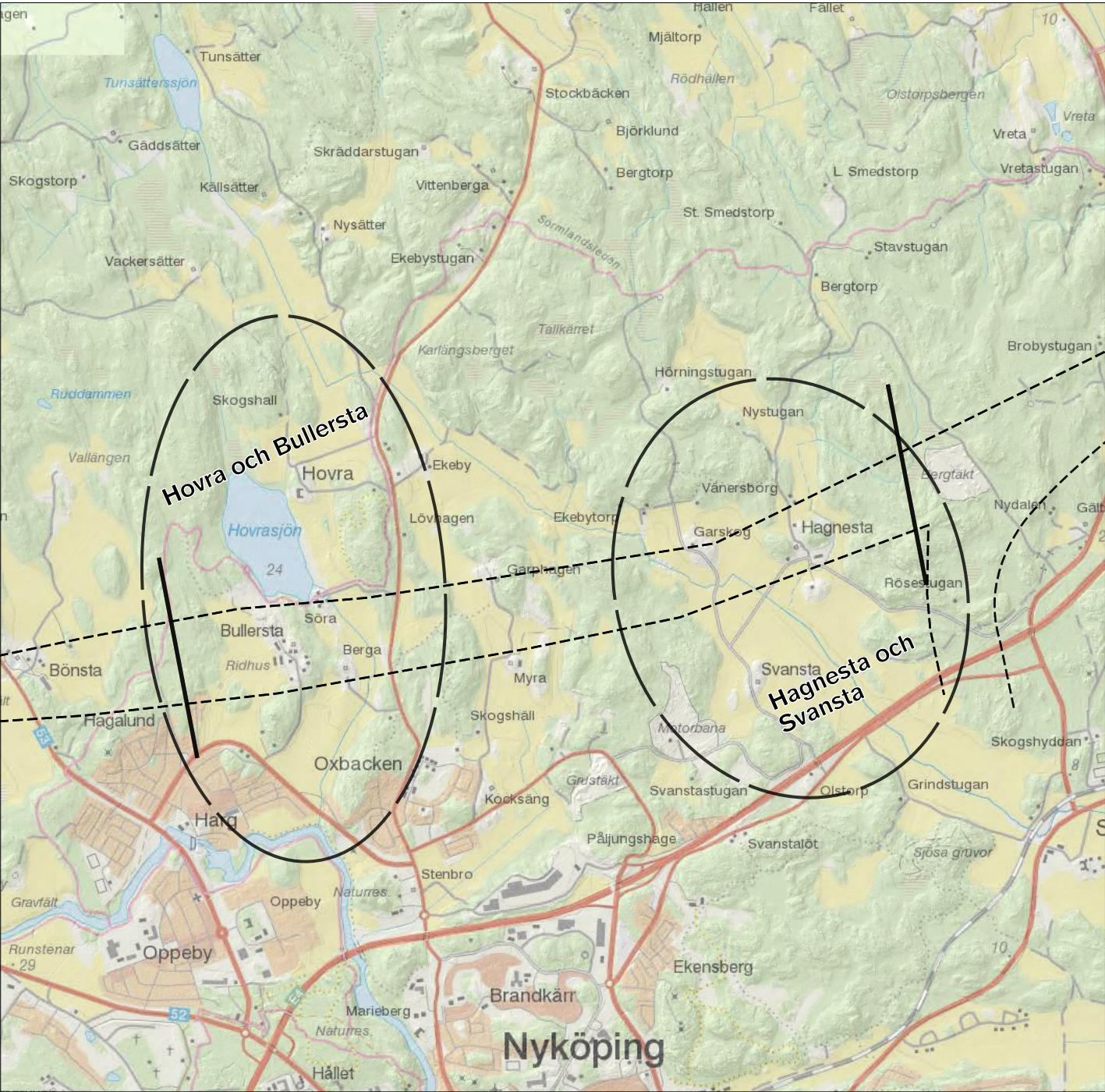

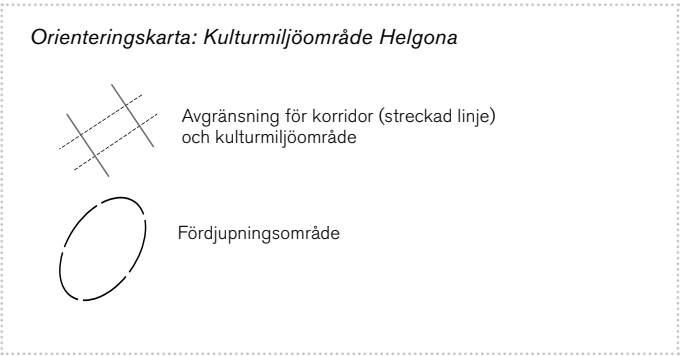
4.5 Helgona

Kulturmiljöområdet Helgona ligger mitt i vad som var Helgona socken. Området sträcker sig från ett skogsparti öster om Hagnesta by till ett skogsparti väster om Bullersta by. Området består av tre öppna och av skog välvgränsade landskapsrum. Hagnesta-Svansta i öster, Hovra-Bullersta i väster och Myra-Garphagen däremellan. Väg E4 avgränsar Hagnesta-Svansta åt söder och Nyköpings norra stadsdelar ansluter till Hovra-Bullersta i söder.

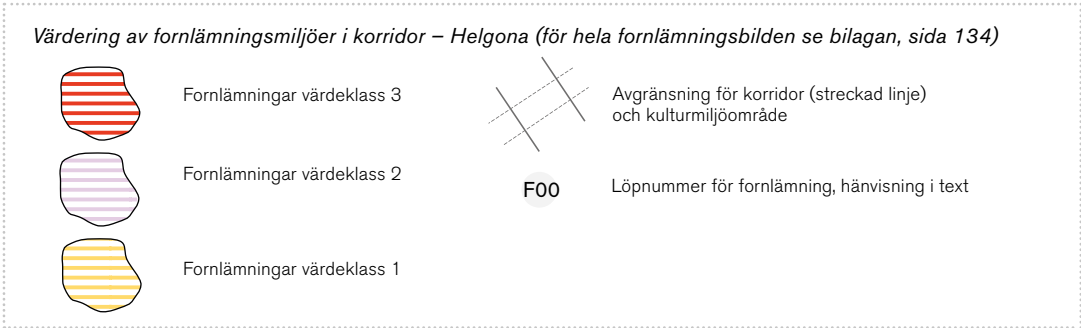

Bild överst: Väg från Lill-Hagnesta mot norr.
Bilder ovan: Berga gård från sydväst (t.v.). Norrgården vid Hagnesta (t.h.).

- Helgona, innehåll
- 4.5.1 Kulturmiljöer från förhistorisk tid och fornlämningar fram till 1850
 - 4.5.2 Hagnesta och Svansta (fördjupningsområde nivå A)
 - 4.5.3 Hovra och Bullersta (fördjupningsområde nivå A)

4.5.1 Kulturmiljöer från förhistorisk tid och fornlämningar fram till 1850

Helgona (fornlämning, miljö F26-F32)
 Sprickdalslandskapet i Helgona socken mellan Svärtdalen och Nyköpingsåns dalgång rymmer både odlingsbygd och skogsmark. På höjderna längs med dalgångarna eller på impediment i åkermarken ligger gravfält som kan vara knutna till ännu bebyggda gårdstomter. Byar som har bebyggelsenamn med ändelsen -sta, antyder att bebyggelsen har kontinuitet ned i järnålder. I de högre belägna partierna i skogsmarken påträffas bronsåldersboplatser vilka troligen låg i anslutning till i dag utdikade våtmarker.

Hagnesta, Svansta och Garskog är tre byar med anor som sträcker sig ner i järnåldern. De är sammanbundna av en äldre väg och har järnåldersgravfält i närheten. Vid Hagnesta är fornlämningsbilden gles inom korridorområdet men det finns ett litet gravfält med enstaka stensättningar intill byn (F26). Lilla Hagnesta, söder om korridoren, har desto fler kända fornlämningar med bytomt och ett par större gravfält. I Garskog finns ett mindre gravfält med den bebyggda bytomten intill (F27). På höjderna väster om Garskog ligger enstaka stensättningar i krönläge (F28). Vid det närbelägna Garphagen finns både gravfält, bytomter, fossila åkrar (F29) samt en torpmiljö efter Bergastugan från 1800-talet med hålvägar, igenlagda åkrar och enstaka stensättningar i närheten (F30, F31). Hela dalgången har platskontinuitet från bronsålder och framåt.

En bit längre västerut vid Hovrasjön ligger gårdarna Bullersta, Berga och Söra med äldsta belägg från 1320, 1421 och 1396. Gårdstomterna är klassade som övriga kulturhistoriska lämningar men är omgivna av fyra järnåldersgravfält vilket visar att de har funnits där redan under järnåldern och troligen i samma läge som idag (F32). De sammanlagt över 250 gravarna i kombination med gårdarna gör att det kulturhistoriska värdet är högt. Gravfälten är delvis vårdade och tillgängliggjorda som besöksmål med vandringsled och skyltar.

Uttryck för värdebärande karaktärsdrag
 - Byar med ålderdomliga namnformer på impediment i odlingslandskapet, ofta med välbevarade järnåldersgravfält intill, exempelvis Hagnesta, Garskog, Garphagen och Bullersta. (F26, F27, F29, F32)
 - Äldre vägsträckningar mellan byar och torp
 - Fossila åkermarker intill gamla torplägen från 1600-1800-talen (F29)

Gravfältet vid Garskog (F27). Foto: KMV forum

Garskogs bytomt ovan (F27). Foto: KMV forum

Gravfält längs vandringsled vid Bullersta (F32). Foto: KMV forum

4.5.2 Hagnesta och Svansta

Historik

Byarna Hagnesta och Svansta och gården Garskog ligger på betade moränkullar i det skålformade öppna landskap som dalgången utgör. Dalgången inramas av brantare skogsbevuxna sluttningar. Tvärs dalgången i söder går väg E4 i ungefär samma läge som den gamla 1600-talsvägen från Nyköping i riktning nordöst.

Garskog

Garskog, en avgärda enhet till Hagnesta by, var på 1600-talet ett kronohemman. På en geometrisk karta från 1690-talet ses gården ligga ensam på en höjd med åkrar i söder och ängar i norr. Upp till gården gick en väg kantad med en allé. Gården behöll karaktären av ensamgård under 1700-, 1800- och 1900-talen. I gränsen till utmarken i norr etablerades två torp. Det gamla boningshuset byggdes om och fick sitt nuvarande utseende på 1920-talet. Ladugården från 1890-talet och ytterligare två ekonomibyggnader revs under 1900-talets andra hälft.

Hagnesta

Hagnesta gård blev en by under medeltiden. På 1600- och 1700-talet bestod den av tre gårdar varav två var underlydande Sjösa gods. Det tredje var ett kronohemman (senare ett kronoskattehemman, d.v.s. erhöll börsrätt). Under byn fanns flera torp bl.a. ett båtmanstorp på södra delen av ägorna. De tre gårdarna är bevarade i dag i ursprungliga, något utspridda, lägen. Även en nationalromantiskt utformad arrendebostad från 1943 och ekonomibyggnad från första hälften av 1900-talet finns bevarad.

Svansta

Även Svansta utvecklades från gård till by under medeltiden. Svansta var på 1600- och 1700-talen tre gårdar i en radby underlydande Sjösa. I utmarken fanns ett antal torp varav ett båtmanstorp. Av de tre gårdarna i byn återstod omkring år 1900 två gårdar vilka alltså är bevarade. Kvar finns även ekonomibyggnad från 1800- och 1900-talen.

Del av yngre geometrisk karta över Garskog från 1695. Nedanför gårdsläget syns en allé. Allén finns kvar i samma läge i dag. Källa: Lantmäteriet

Arrendebostaden vid Hagnesta, byggd 1943. Källa: Sörmlands museum

Storgården i Hagnesta. Fotografi från Svenska gods och gårdar, Sydvästra Södermanland från 1938

Gården Lill-Hagnesta i Hagnesta by. Källa: Sörmlands museum

Norrgårdens boningshus vid Svansta på ett fotografi från 1936. Bostadshuset finns kvar i dag i något ombyggt skick. Foto: Eric Segelberg. Källa: Sörmlands museum

Fotografi från 1939 taget från Svansta by mot sydväst. I bildens mitt en hävdad åkerholme med ett pörte. Vid tiden för ekonomiska kartan, d.v.s. 1958, hade bygganden rivits och vägen övergivits. Foto: Mårten Sjöbeck. Källa: Kulturmiljöbild

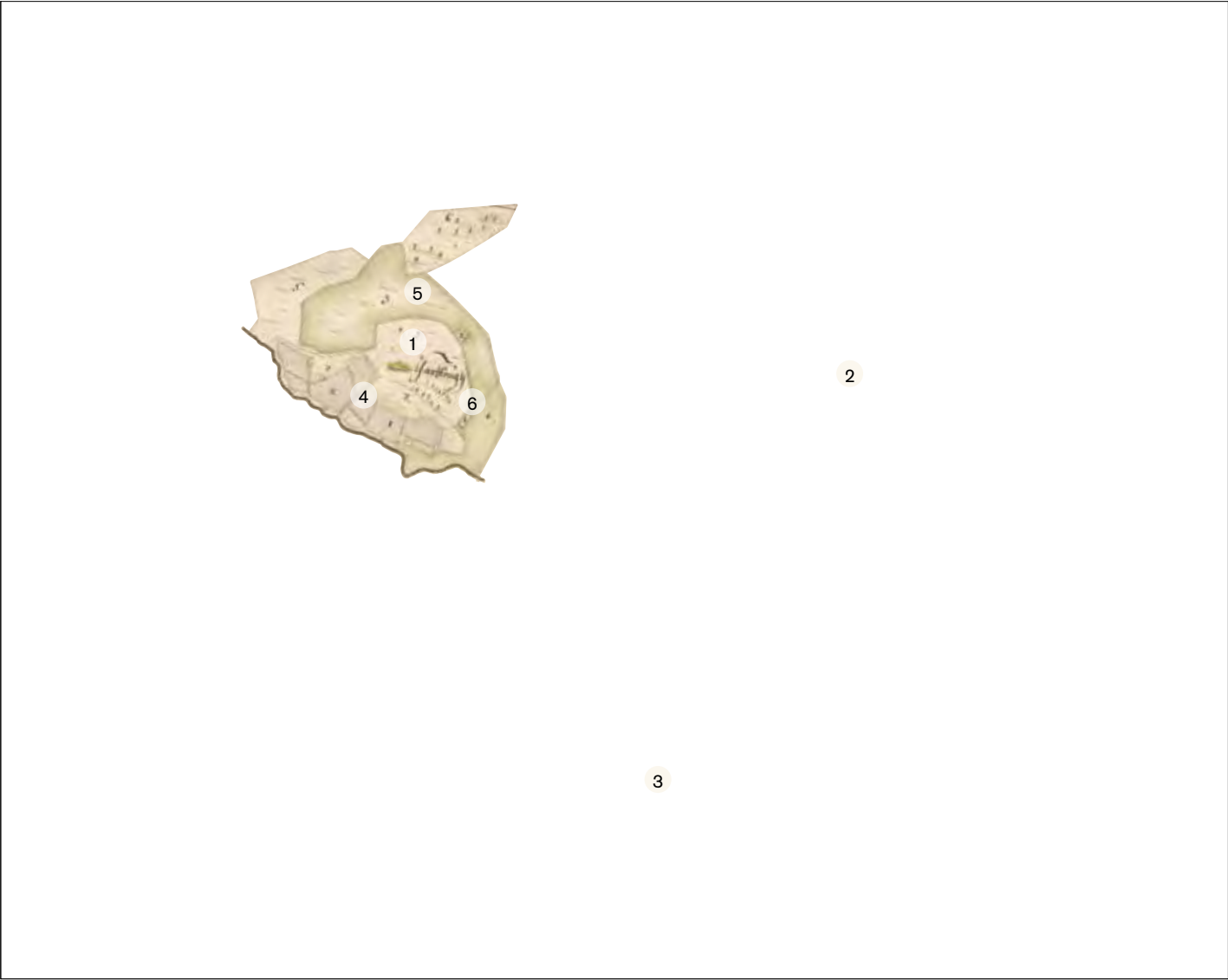

Pörte (rökstuga) vid Svansta på ett fotografi från 1936. Förmodligen är det samma byggnad som syns på fotografiet här t.v. Foto: Eric Segelberg. Källa: Sörmlands museum

Fotografi från slutet av 1800-talet som visar kaffejudning på Sörgården vid Svansta. I bakgrunden till höger i bild syns gårdens huvudbyggnad. Källa: Sörmlands museum

Jämförande kartanalys

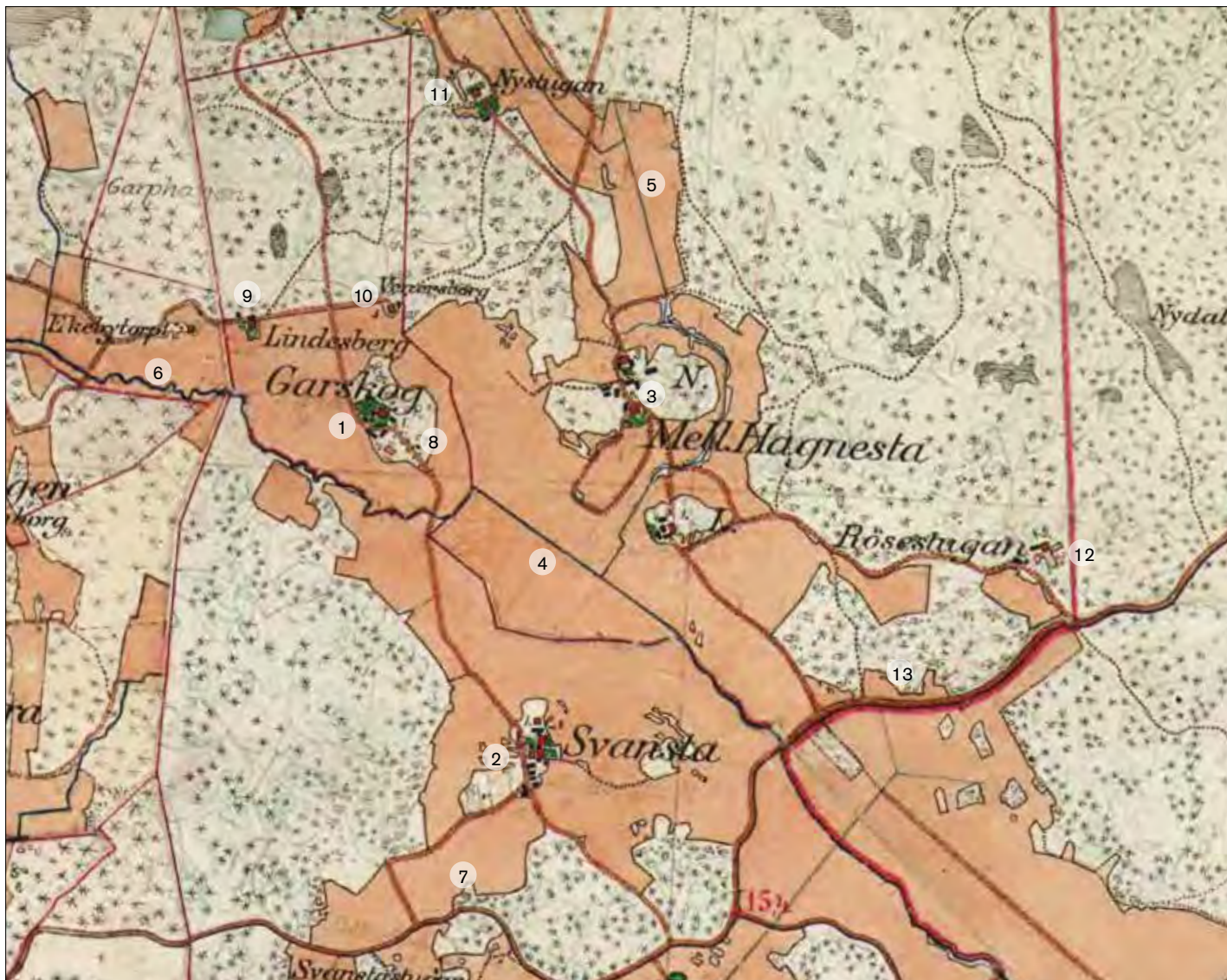
1695

Yngre geometrisk karta finns enbart för kronohemmanet Garskog (1). Karta saknas för grannbyarna Hagnesta (2) och Svansta (3). Garskog ligger uppe på en liten höjd med åkrar (4) vid ett vattendrag i söder och ängar (5) i norr. En allé i sydsluttningen (6) leder upp till gårdsbebyggelsen. Karta från Lantmäteriet.

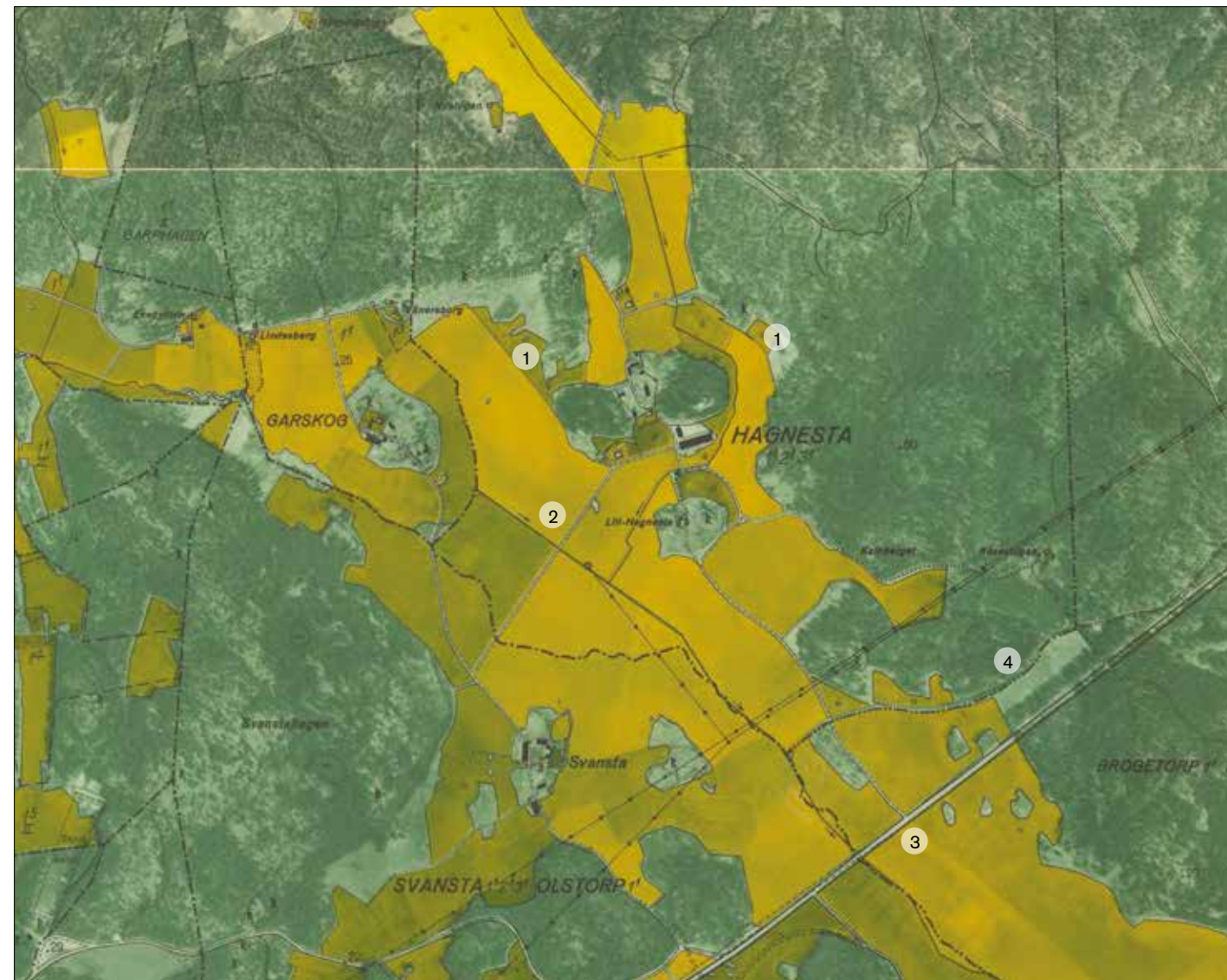
1757, 1773

Ägomätning från 1750-talet för Svansta by i söder och storskifteskarta från 1770-talet för Hagnesta by i norr. På kartan över Hagnesta finns även Garskog (1) inritad. Svanstas (2) tre gårdar är vid tiden för kartan underlydande Sjösa gård och brukas av frälsebönder. Byn ligger på en liten höjd med ängar (3) utlagda vid vattendraget i norr och åkrar samt utmarken (4) i söder. Byn har sex underlydande torp, bland annat ett båtmanstorp samt torpen Olofstorp (Olstorp) och Grindstugan. Samtliga ligger i små sänkor i utmarken (utanför bild). Även Hangesta by består av tre gårdar, varav två – Storgården (5) och Mellangården (6) – är frälsehemman under Sjösa gods och ett – Lill-Hangesta (7) – är ett kronoskattehemman. Gårdarna ligger inte på rad som i Svansta utan är mer utspridda (gårdarnas lägen motsvarar dagens). Stor- och mellangården ligger i en liten sänka mellan två höjder i norr medan Lill-Hagnesta ligger på en egen liten höjd i söder. Höjderna omges av åkrar (8, bl.a.). Ängarna (9) ligger i söder vid gränsen till Svansta i söder och i norr finns utmarken. Även Hagnesta har flera underlydande torp varav torpet Röstugan samt ett båtmanstorp på södra delen av ägora (övriga torp, tre stycken, ligger utanför bild i norr). Den stora vägen från Nyköping mot nordost utgör sydlig gräns för Hangestas ägor. Från denna går en väg i skogskant upp till byn. Även Svansta nås söderifrån via en liten väg som fortsätter upp till Garskog. Kartor från Lantmäteriet.

1897-1901

Häradsekonomska kartan visar hur ensamgården Garskog (1) och byarna Svansta (2) och Hagnesta (3) ligger på eller invid små höjder. Höjderna ligger i övergången mellan den större dalgången (4) och anslutande mindre dalgångar i norr (5), väster (6) och söder (7). Ångarna i den större dalgångens lägre partier har omvandlats till åker liksom även ångsmarken som tidigare upptog de mindre dalgångarna. Samtliga gårdar ligger kvar i ursprungliga lägen och det gamla vägnätet är bevarat liksom även allén (8) vid Garskog. De två torpen Lindesberg (9) och Vänersborg (10) har sedan slutet av 1600-talet uppförts i skogsgräns norr om Garskog. Under Hagnesta har nybygget Nystugan (11) tillkommit. Det gamla torpet Rösestugan (12) är kvar men båtmanstorpet (13) har rivits, förmodligen som en följd av indelningsverkets avveckling. Karta från Lantmäteriet.

1958

Den yngre ekonomiska kartan visar att åkermark närmast skogsgräns i viss utsträckning har övergivits (1, exempel) och att åkerbruket har koncentrerats till större sammanhängande åkerytor. Bebyggelseägena är desamma som 1900. En ny rak väg (2) har dragits över åkrarna från Hagnesta mot Svansta och Garskog. Den största förändringen i landskapet utgör dock Riksväg 1 (3) som korsar dalgången i områdets sydöstra del. Riksväg 1 ersatte den gamla vägen (4) som åtminstone var från 1600-talet. Delar av den gamla vägen syns på kartan. Karta från Lantmäteriet.

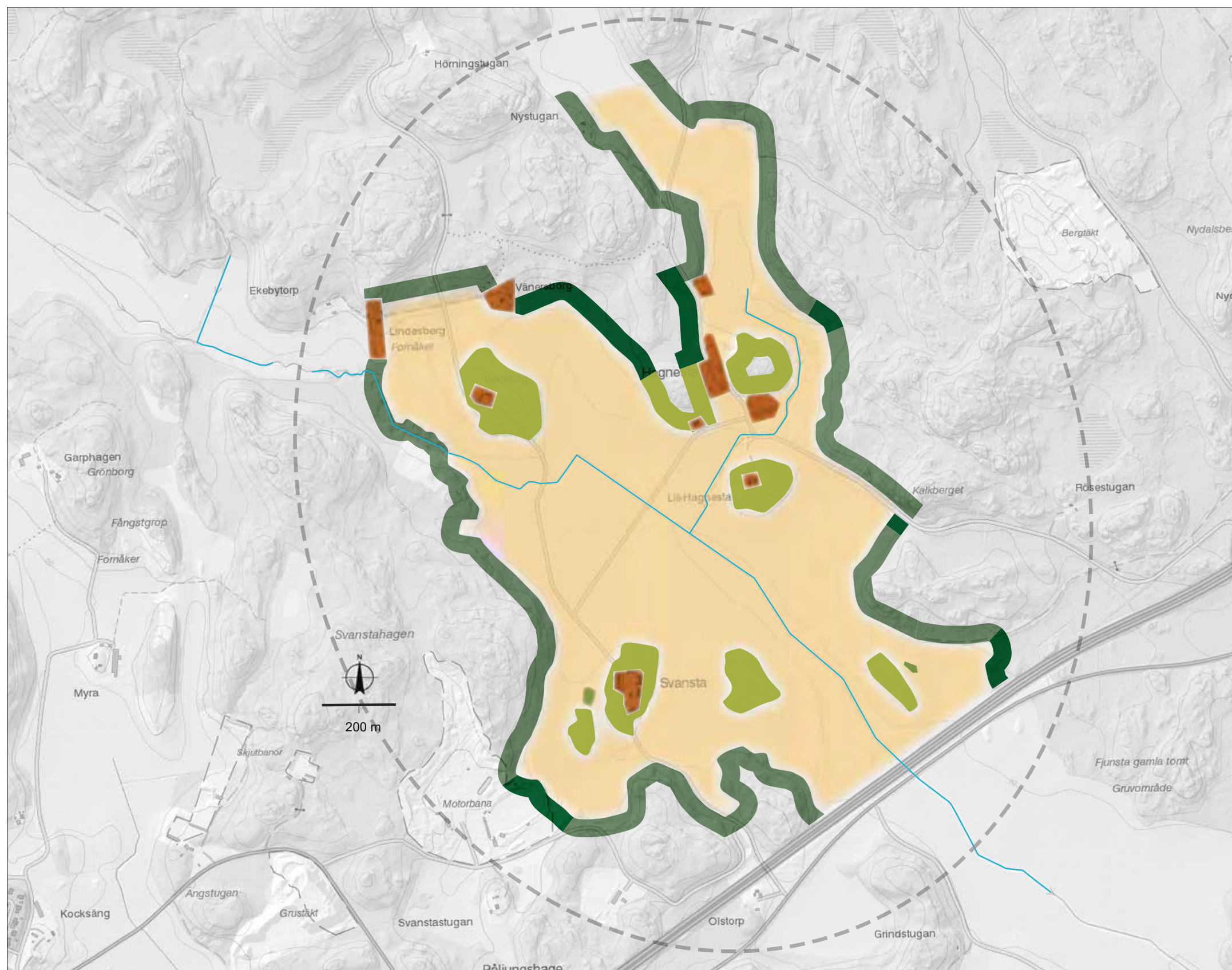
Värdebärande kulturhistoriska karaktärer

Åkerarealen omkring år 1900 jämfört med i dag
Gränsen mellan det som varit inägor (åker, äng och tomt) och utägor (skogsmark) är i huvudsak intakt i Hagnesta och Svansta. Stora ytor granplantage (1, på ortofotot ett kalhygge) på tidigare inäga finns dock vid Hagnesta. Väg E4 har resulterat i att visa ytor (2) inägomark har övergivits eller planterats igen.

Karta: Inägomarken omkring år 1900 jämfört med i dag

Gul linje markerar 1900 års gräns mellan in- och utäga ("taggar" riktade mot inäga)
Ortofoto markerar nuläget

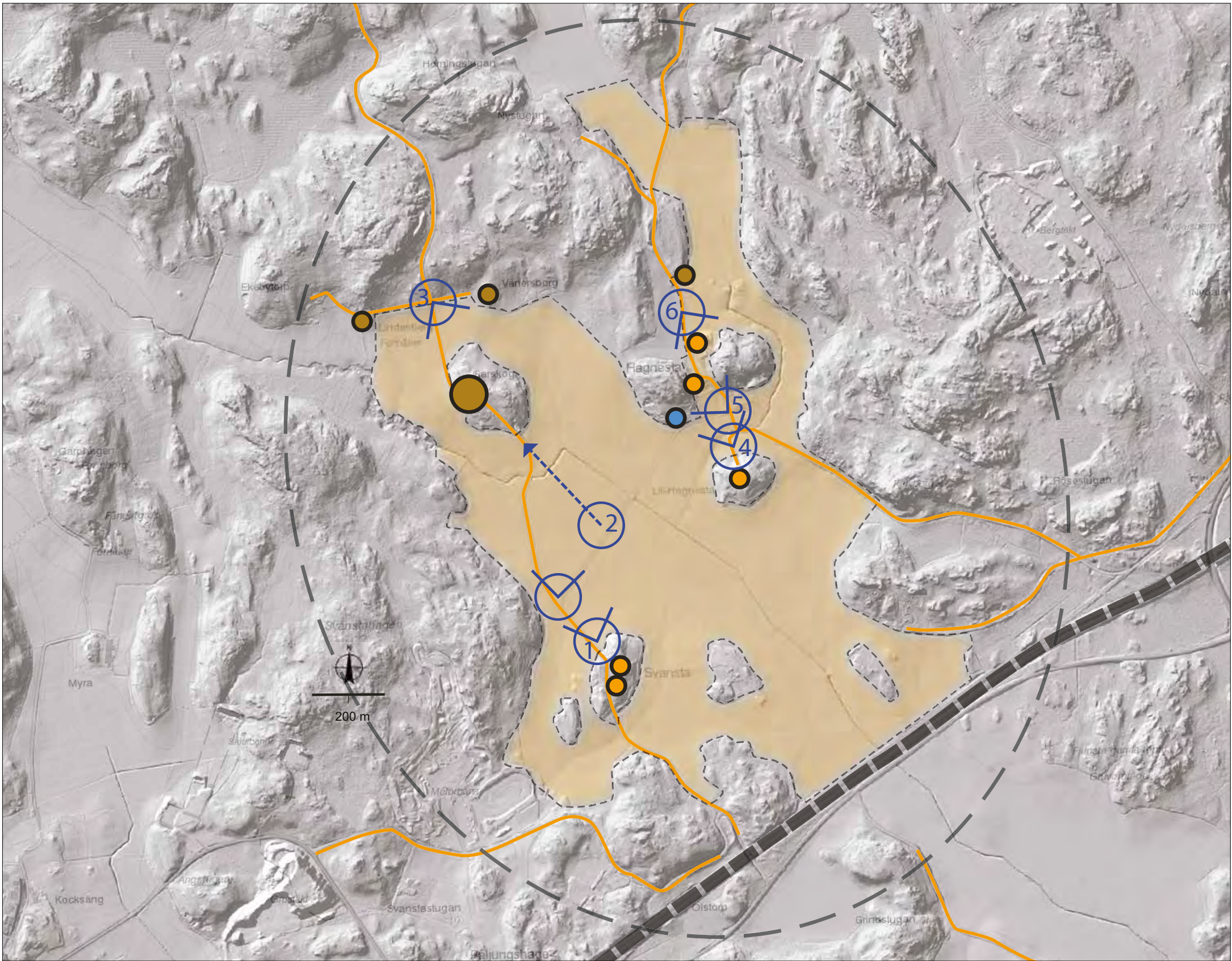
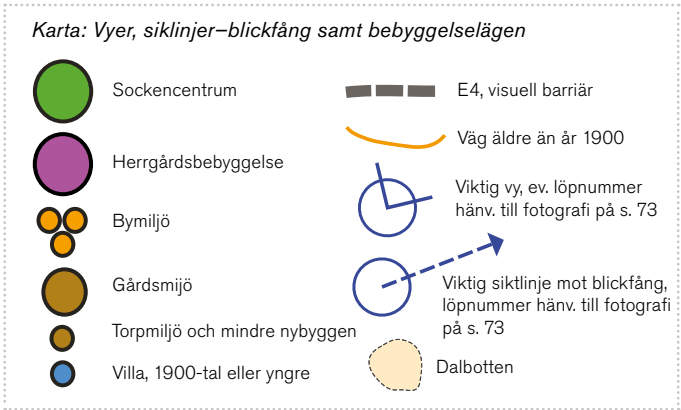
Fördjupningsområdets karaktärer

Området präglas av en uppodlad bred dalgång med en sydost-nordvästlig riktning. I dess lågpunkt rinner vattendrag ner mot Sjösafjärden i sydost. Den agrara bebyggelsen ligger på små höjder en bit ut i dalgången och i öppningen till en anslutande smalare dalgång i norr. Bebyggelsen omges närmast av hävdad ängs- och hagmark. Kanten runt dalgången, d.v.s. övergången till utmarken, är i stort bevarad med några undantag: Norr om Hagnesta har en av öppningarna mellan dalgångarna täppts till med skogsplantage tidigare gammal åkermark. I den östra brynzonen till dalgångarna finns flera igenplanterade flikigheter i åkermarken, delvis som ett resultat av väg E4 och omdragna vägar.

Karta: Områdets karaktärer

Vyer, siktlinjer-blickfång samt bebyggelselägen
Ensamgårde Garskog, byn Svansta och gården Lill-Hangesta i Hagnesta by ligger högt på mer eller mindre betade kullar en bit ut i det stora centrala landskapsrummet. Hagnestas två andra gårdar ligger i övergången, i en smal passage, mellan samma dalgång och en mindre dalgång i norr. Torpen ligger i skogskant, i gränsen till utmarken. Från höjden vid Svansta finns vida vyer (bl.a. 1) ut över dalgången mot Garskog och Hagnesta. En siktlinjer mot Garskog (2), i fonden av den allé med hävd åtminstone tillbaka till 1600-talet, uppträder vid vistelse mitt i landskapsrummet. En viktig vy (3) finns även från torpen i norr mot Garskog och den omgivande dalgången. I Hagnesta uppkommer en sekvens av mer begränsade vyer (4-6) över byns bebyggelse från den nord-sydliga väg som passerar byn.

Vy 1. Vyn från kullen vid Svansta norrut mot Garskog.

Vy 2. Garskog (bildens mitt) i fonden av en allé. Allén har troligare omgivits av mer öppen ängsmark.

Vy 3. Vy söderut mot Garskog och Hagnesta från dalgångens norra kant.

Vy 4. Vy från Lill-Hagnesta mot mellangården och ekonomibebyggelse.

Vy 5. Vy mot norr och mellangården vid Hagnesta.

Vy 6. Vy över Norrgården vid Hagnesta. Mellangården syns t.h. i bild.

Välbevarade bebyggelsemiljöer

Ensamgården Garskog

Välbevarad gårdsmiljö ensamt belägen på hävdad kulle i den öppna dalen. Gården ligger i slutet av en rak trädallé med anor från åtminstone 1600-talet.

Byn Hangesta

Välbevarad bymiljö (klungby) med tre gårdar i ursprunglig lägen. Småskalig ålderdomlig bebyggelse vid Lill-Hagnesta. Mangårdsbyggnad, arrendebostad och ekonomibebyggelse från första hälften av 1900-talet vid Mellangården. Mycket speciell ålderdomlig bebyggelse vid Norrgården. Mangårdsbyggnad med fyra sammbyggda stugor samt flygel med stugdel och ekonomidel.

Byn Svansta

Bymiljö (radby) på hävdad kulle i den öppna dalgången. Två gårdar utav tre bevarade. Bebyggelsen är förändrad men bevarar en övergripande ålderdomlig karaktär.

Gården Garskog.

Garskog i slutet av en allé.

Lill-Hagnesta.

Norrgården vid Hagnesta.

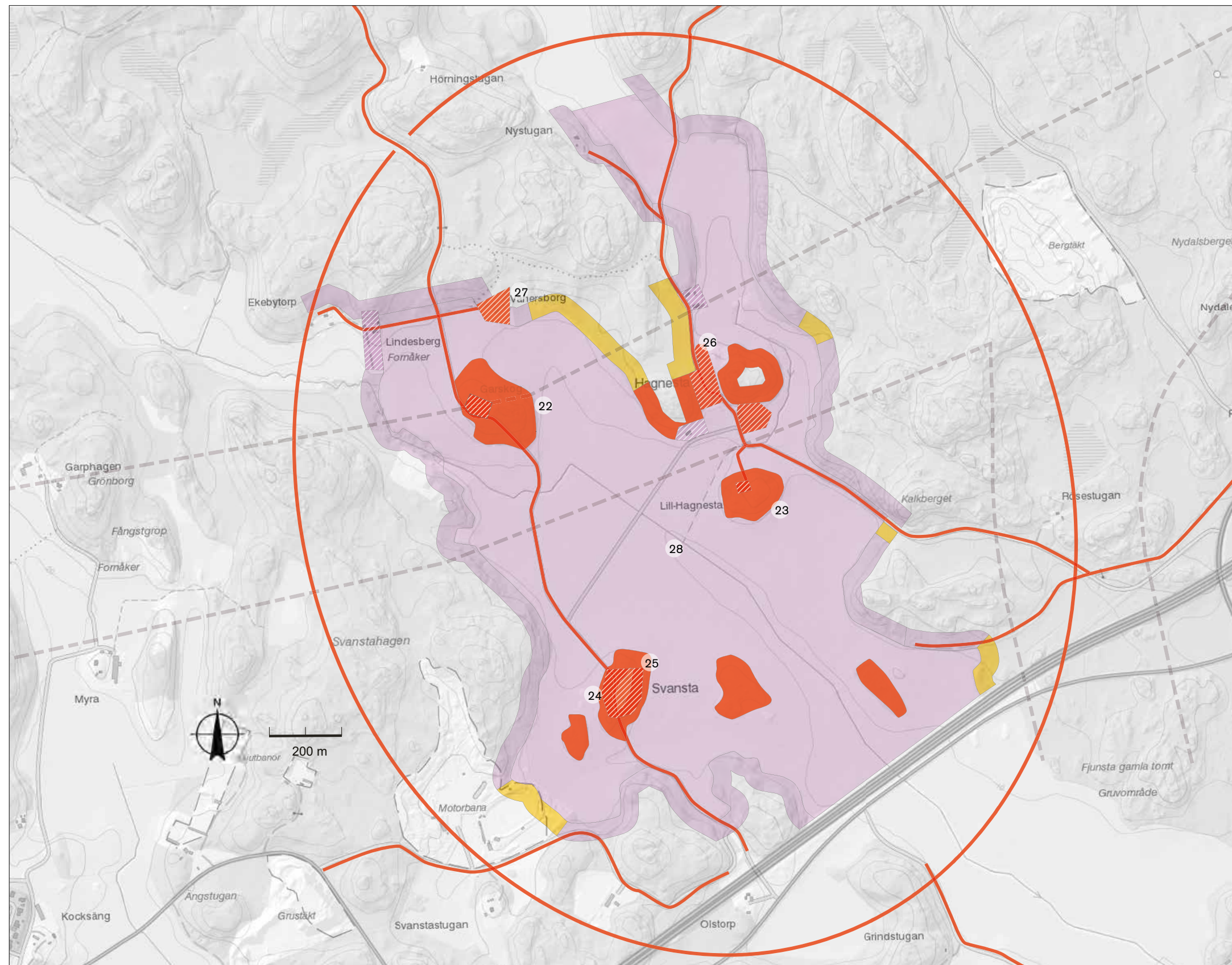
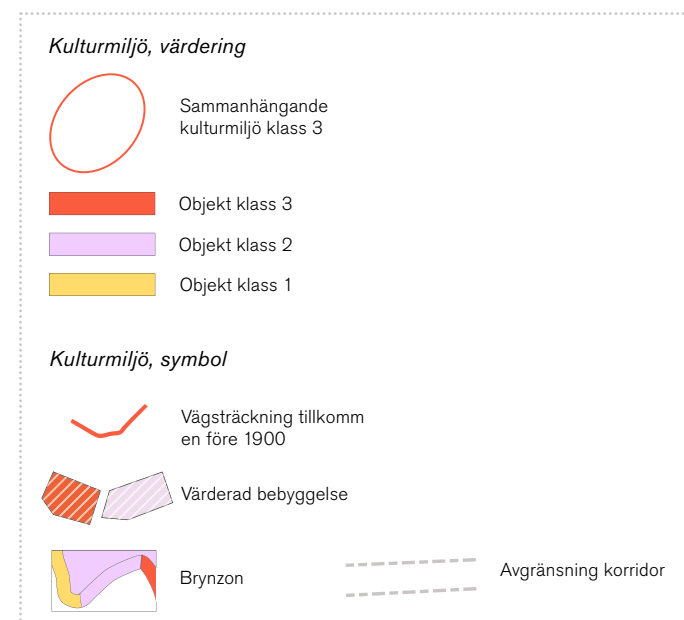
Ekonomibebyggelse vid Hagnesta.

Kulturhistorisk värdering

Fördjupningsområdet benämns efter byarna Hagnesta och Svansta i Helgona socken och är beläget i den sprickdal som är en förlängning av Sjösafjärden. Den breda dalgången präglas av flera välbevarade äldre gårdar med dess hagmarker. Från det äldre vägnätet finns vida vyer över det äldre jordbrukssamhällets struktur. Helhetsmiljö: Klass 3

Dokumentvärde: Området som är avgränsat av skogsklädda höjder med täta skogsbryn och väg E4 åt söder tecknar ett väldefinierat och öppet landskapsrum där bebyggelsen förlagts till höjder med hagmarker på sluttningarna. Tre av dessa höjder är omgivna av åker – Garskog (22), Lilla Hagnesta (23) och Svansta (24). Bebyggelsen är till sin struktur ålderdomlig med platskontinuitet tillbaks till järnålder, dessutom finns enskilda byggnader av hög ålder – norrgården på Svansta (25) och norrgården i Hagnesta (26) är knuttimrade. Torpet Vänersborg som låg under gården Garskog är en välbevarad torpmiljö (27). Denna kulturmiljö representerar ett stort kulturhistoriskt värde – samhällshistoriskt, byggnadshistoriskt och med avseende på autenticitet.

Upplevelsevärde: Det ligger ett pedagogiskt värde i att allt från järnålder till senare tiders bebyggelse har avsatt fysiska spår. Det är dessutom kulturhistoriskt värdefullt att landskapsrummet (28) är tydligt avgränsat och därmed historiskt läsbart. Trots närheten till Nyköping och trots smärre förändringar är miljön påfallande opåverkad av yttre faktorer eller tillägg varför den upplevs som autentisk. Det väldefinierade landskapsrummet representerar ett avsevärt miljöskapande värde.

4.5.3 Hovra och Bullersta

Historik

Två byar, en ensamgård och ett rusthåll
Byn Bullersta, byn Berga och gården Söra samt herrgården Hovra har hävd sedan järnåldern vilket det rikhaltiga fornlämningsområdet är ett bra exempel på. Byarna anlades i den smala dalgången kantad av höjdryggar med betesmark och skog. I dalgångens norra del finns Hovrasjön som via en bäck rinner söder ut och ut i Nyköpingssån.

Öster och norr om sjön låg byn Hovra med två gårdar på 1600-talet. Gårdarna fungerade som rusthåll d.v.s. de åtnjöt skattefrihet mot att rusthållets innehavare höll kavalleriet med häst och ryttare. Söder om sjön återfanns dels Bullerstas två gårdar som beboddes av officerare, dels Söra som var boställe för fältskären. Kronojorden kring Hovrasjön var på så sätt en del av indelningsverket och beboddes av militär personal knutna till Nyköpings kompani vid Södermanlands regemente. Indelningsverket var det system enligt vilket personalen i krigsmakten var organiserad. Även Berga sydost om Söra var ett kronohemman.

Storskifte 1788-1810
Bullersta var den by som skiftades tidigast 1788, då innehavaren var Lars Petter Wahlsten. Vid skiftet fanns fortfarande två bebyggelsegrupper på bytomten d.v.s. de två gårdarnas manbyggnader. Det var sannolikt skiftet som ledde till att byn omvandlades till en gård. Två förhållanden som stärker den tesen är dels att gårdens mantal sänktes, dels att det var omkring år 1800 som huvudbyggnaden uppfördes.

Vid Söra bestod gårdsbebyggelsen av huvudbyggnad med två flyglar och ladugårdar. Söra var vid tiden för skiftet 1810 ett kronohemman som omfattade ¾ mantal och fungerade som boställe för regementsläkaren.

Hovra var fortfarande 1788 ett rusthåll och fungerade även som boställe åt kapten Alexander Didric von Essen, varefter Kapten Johan Carl Agrell var innehavare. Av rågångskartan från samma år framgår att manbyggnaderna är tre stycken, något oregelbundet placerade. På initiativ av Agrell ordnades gårdsbebyggelsen 1802 i riktning mot ett mer representativt uttryck med en rak axel i form av en allé i riktning mot en gårdsplan med två symmetriskt placerade flyglar, ännu utan huvudbyggnad. Bakom gården mot sjön utvecklades trädgården till en frukt- och köksträdgård i sex kvarter och bryggghus vid sjöstranden. Förändringarna syftade till att utveckla rusthållet till en herrgård vilket de fyra nyanlagda torpen också var ett uttryck för, sammantaget sex torp.

Berga, i områdets sydöstra del, var 1808 ett kronoskattehemman d.v.s. marken ägdes av kronan men gårdens innehavare – Glasmästaren i Nyköping Jakob Sjöberg – hade rätt att betala skatt i stället för arrende. Den brukare som hade rätt att betala skatt åtnjöt en större frihet i förhållande till jordägaren, exempelvis att familjen inte riskerade att bli avhyst från gården. Inom gårdens ägor finns även Bergastugan och Berga torp samt en ”kron-jagbacke” d.v.s. ett inhägnat parti av skogs- eller betesmark på vilket jakt i kronans regi kunde bedrivas.

Huvudbyggnaden vid Hovra på ett vykort från 1904. Källa: Sörmlands museum

Uppfartsvägen till Hovra på ett äldre fotografi, möjligen från 1920-talet. Huvudbyggnaden är i ryggen på fotografen. Källa: Sörmlands museum

Huvudbyggnaden vid Bullersta med sengustaviansk karaktär från omkring år 1800 och med en under 1800-talet tillkommen veranda i schweizerstil. Fotografi från Svenska gods och gårdar, Sydvästra Södermanland från 1938. Byggnaden har senare byggts om och exteriören förändrats.

1900-talet

Från att ha varit fyra byar rymmer området under 1900-talet i stället fyra gårdar med underliggande torp. Denna strukturella förändring i det agrara produktionslandskapet drevs av många faktorer – ändrade förutsättningar för jordäggande, effektiviserad jordbruksdrift, ökande folkmängd, industrialiseringen m.m. Det faktum att indelningsverket avvecklades fr.o.m. 1873 gjorde det möjligt för privata ägare att förvärva kronojord, något som möjliggjorde att Hovra från 1800-talets början mer kom att ta formen av en herrgård. Hovra moderniserades 1898 genom att nya ekonomibyggnader uppfördes, trädgården mot sjön utvidgades och huvudbyggnaden ersattes med en ny medan de gamla flyglarna tilläts vara kvar. En liknande utveckling hade redan skett med Bullersta under 1800-talet.

Senare under 1900-talet har vissa förskjutningar i nyttjandet av gårdarna skett där Bullersta, Berga och Hovra fortfarande fungerar som jordbruk medan gårdsbebyggelsen på Söra fungerat som ålderdomshem och i dag som friluftsgård.

Hovra-Bullersta är i dag ett sällsynt välbevarat stycke kulturlandskap. Orsakerna till det är att exploateringar i form av stadsutveckling, tekniska anläggningar eller infrastruktur som trafikleder för biltrafik eller järnväg inte har påverkat området. Störst är skillnaderna i de ändringar och strukturrationaliseringar som jordbruket har genomgått med mer storskaliga brukningsmetoder och ekonomibyggnader. Flygtrafiken från den närbelägna flygplatsen vid Skavsta har också en indirekt påverkan på landskapsrummet.

Huvudbyggnaden vid Söra gård på ett fotografi från 1980-talet. Källa: Sörmlands museum

Huvudbyggnaden vid Berga, uppförd 1772. Fotografiet visar byggnaden efter 1936 års ombyggnad men före dagens inklädnad med cementfiberskivor. Källa: Sörmlands museum

Jämförande kartanalys

1686-87
Geometrisk avmätning finns för Bullersta (1), Söra (2), Hovra (3). Karta saknas för Berga (3) i sydost. "Bullerstad" på sjöns sydvästra sida bestod av två gårdar på ½ mantal vardera. Gårdarna var kronohemman som beboddes av officerare med deras familjer. Åkrarna (6) låg omedelbart väster om byn och ängsmarken (7) ett stycke bort. I öster och åt söder fanns utmarken (8) vars höjder i första hand användes för bete vilket behovet var stort av, men även för uttag av t.ex. av virke och ved. Söra (2) var ett kronohemman om 1 mantal vars marker bredde ut sig söder och sydost om sjön. ¼ av mantalet fungerade som boställe för regementsfältskären. Åkrarna (6) låg som i dag, söder och öster om sjön och utmarken utgjordes av höjdryggen ytterligare österut (8). Hovra (3) var en by som bestod av två kronogårdar som var rusthåll och som därmed ingick i indelningsverket. Gårdarnas åker (6) och betesmark låg närmast gårdsbebyggelsen längs sjöns nordöstra strand, våt ängsmark (5) och skogsområde låg åt norr. Kartor från Lantmäteriet.

1788-1810
Skifteskartor för Bullersta (1), Berga (2), Söra (3) och Hovra (4). Kronoskattegårdarna i Bullersta fungerade till del som rusthåll och genom skiftet 1788 justerades de 2 mantalen ner till 1 mantal. Berga var 1808 (endast rågångskarta finns) ett kronoskattehemman d.v.s. marken ägs av kronan men gårdens innehavare och rätt att betala skatt i stället för avrad eller/arrende. Inom gårdens ägor finns även Bergastugan (5) och Berga torp (6) samt en "kronjagbacke" (7) d.v.s. ett inhägnat skogs- eller ängsparti på vilket jakt i kronans regi kunde bedrivas. Söras inägor hade fortfarande en utsträckning som motsvarade den från 1686. Gårdsbebyggelsen består av huvudbyggnad med två flyglar och ladugårdar. Söra är ett kronohemman som omfattar ¾ mantal och fungerar som boställe för regementsläkaren. Markslagen har samma fördelning som vid 1600-talets slut men flera små åkrar nära skogsbrynet åt öster redovisas 1810 igenlagda (8). Ännu 1796 benämndes kronoskattehemmanet Hovra som "Rusthållet Hofra" och byn var bebyggd med tre boningshus och en lada. Norrut i den skogiga utmarken fanns "Hofra Ryttaretorp" och torpet Skräddarestugan. 1802 hade även torpen Nysätter, Nytorpet tillkommit i utmarkens norra del samt Brohagen och Karlängsstugan i öster. För Hovra finns en skifteskarta från 1802 som föregicks av en rågångskarta från 1796. Kartor från Lantmäteriet.

1897-1901

Härsekonomiska kartan. Förändringarna för Bullerstas (1), Söras (2) och Hovras (3) del under hundra år är främst hur ängarna dikats ur och förvandlats till åkermark. I Bullersta anlades exempelvis en ny väg (4) genom dalbotten, bl.a. där ängen funnits. Även de sankt ängarna (5) norr om Hovras gårdsbebyggelse har förvandlats till åker. Av laga sikifteskartan från 1896 framgår att Söra upphört att vara en del av indelningsverket eftersom det avvecklats. Sedan 1810 års kifte har, vilket framgår av 1878 års karta över Söra, ytterligare en bruksenhet tillkommit i dess utmarkers sydöstra del – Sörastugan (6). Karta från Lantmäteriet.

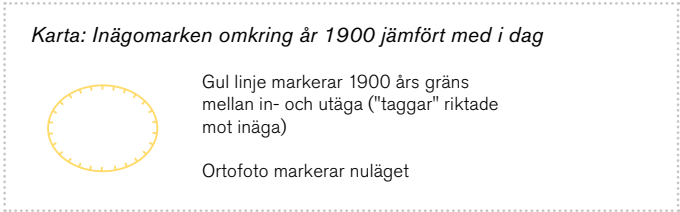

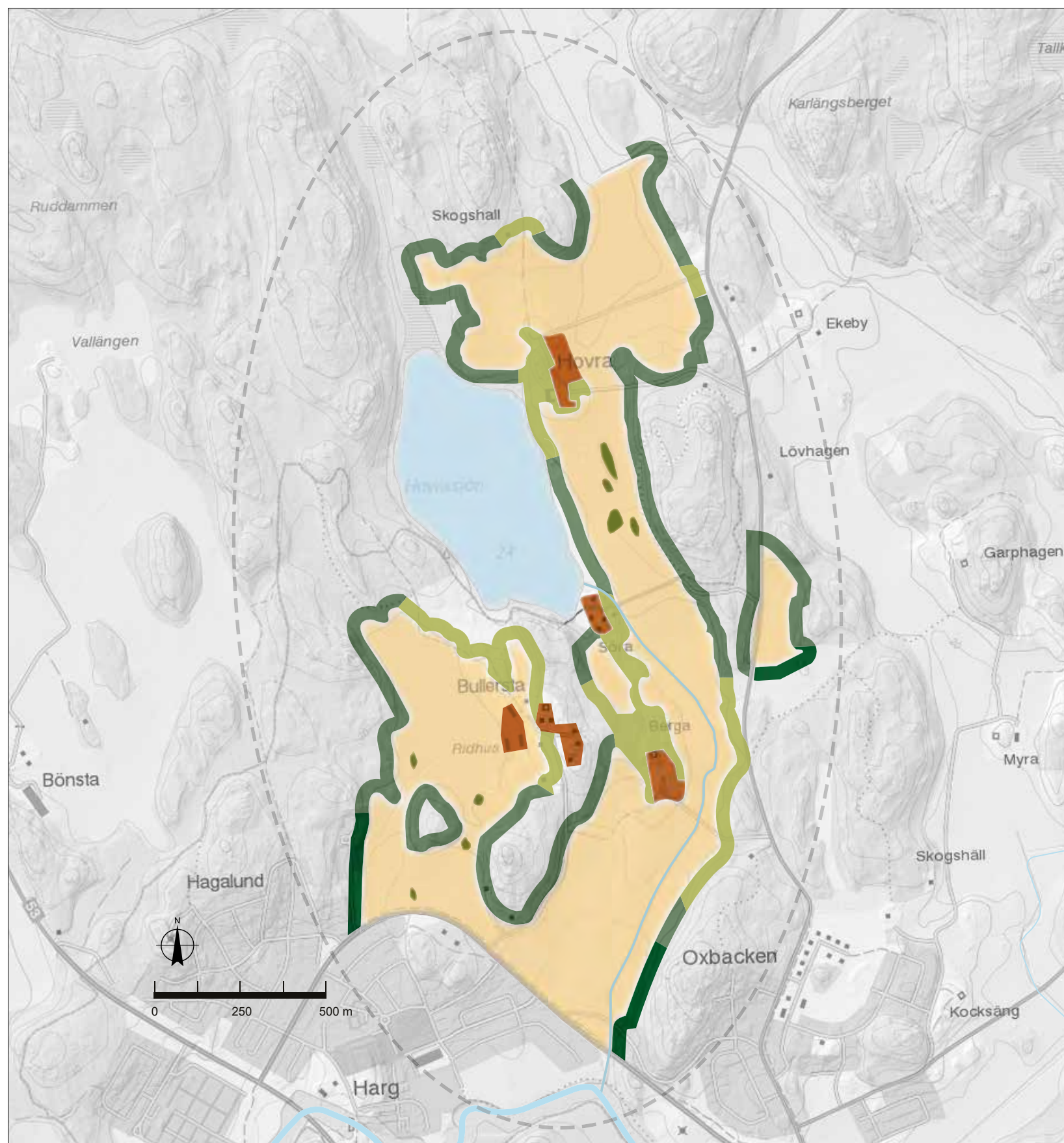
1958

Ekonomiska kartan. Den huvudsakliga skillnaden för alla tre gårdarna återfinns i bynzonen (1) mellan skog och åker där det som var åker på 1700-talet, övergått till att bli en betesmark under 1800-talet till att helt växa igen och bli skog vid 1900-talets mitt. Även mot sjöstranden har åkerarealen minskats till förmån för strand (2). I övrigt överensstämmer den uppodlade arealens utbredning med situationen omkring 1900. Vägnätet har ändrats något främst genom att den nordsydligt orienterade vägen (3) öster om Hovra, Söra och Berga rätats. Karta från Lantmäteriet.

Värdebärande kulturhistoriska karaktärer

Åkerarealen omkring år 1900 jämfört med i dag
Gränsen mellan det som varit inägor (åker, äng och tomt) och utägor (skogsmark) är i huvudsak intakt i Hovra och Bullersta. Vissa tidigare flikigheter i åkermarken (1) har dock planterats igen. Villaområden (2) hörande till Nyköpings tätort har uppförts på tidigare inägomark i söder.

Fördjupningsområdets karaktärer

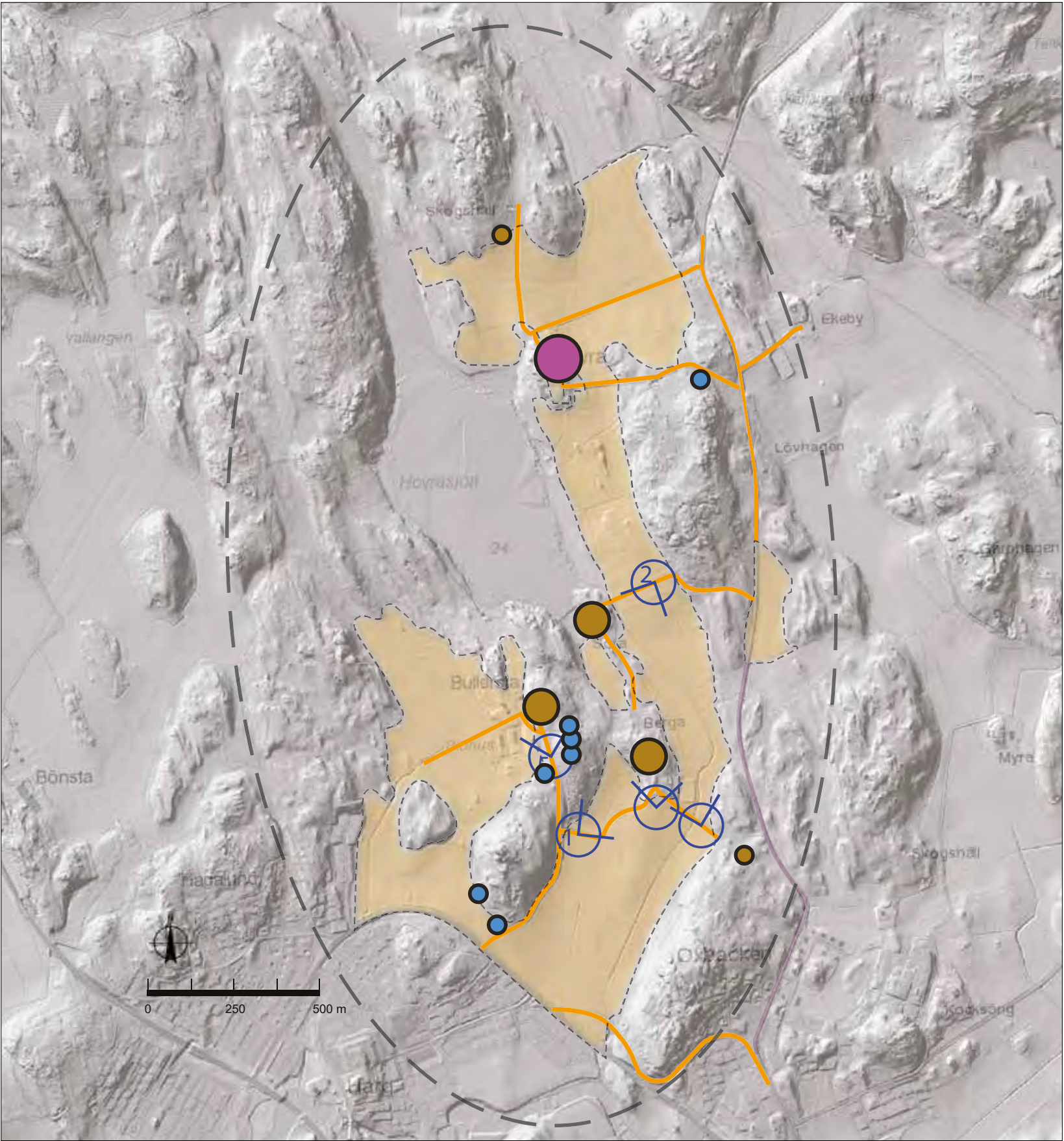
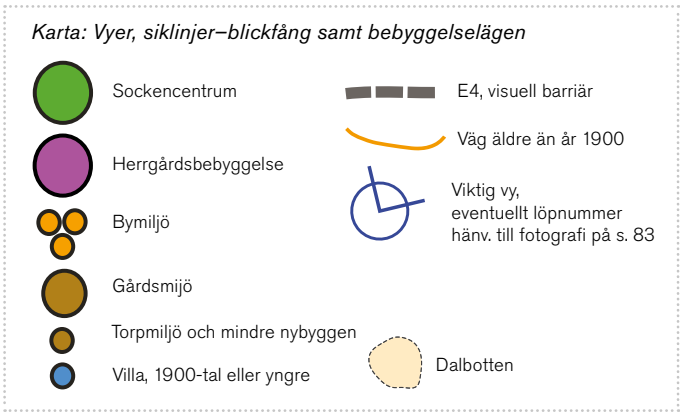
Området består av två uppodlade dalgångar på ömse sidor om Hovrasjön. I den östra dalgången, som är smal och långsträckt, rinner en bäck från sjön ner till Nyköpingsån i söder. Den agrara bebyggelsen ligger på höjder och omges av mer eller mindre öppen ängs- och hagmark.

Karta: Områdets karaktärer

Vyer, siktlinjer-blickfång samt bebyggelse

Bebyggelsen till de fyra gårdarna ligger på avsatser till höjder som skjuter ut i de två nord-sydliga dalgångarna som präglar topografin. Hovra har en placering högt ovanför Hovrasjön vid dess östra strand. Även Berga har ett dominant läge på en markant betad höjd i den östra sprickdalen. Utmed uppfartsvägen till Bullersta finns flera villor från 1900-talets andra hälft och nedanför kullen i väster, på tidigare åkermark, finns en i sen tid tillkommen ridanläggning. Från vägarna upp till gårdarna finns flera vyer (1 och 2) utmed den östra dalgången, ut över jordbruksmark i dalbotten och gårdsbebyggelsen i höjdlägen.

Vy 1. Vy mot Berga gård.

Vy 2. Vy över delar av dalgången från uppfartsvägen till Söra gård.
T.h. i bild syns Söra och t.v. i bild anas bebyggelse vid Berga.

Välbevarade bebyggelsemiljöer

Herrgården Hovra
 Herrgårdsmiljö från 1800-talet med välbevarad huvudbyggnad och ekonomibebyggelse.

Gården Berga
 Högt belägen gård på betad kulle omgiven av öppna marker. Mangårdsbyggnad från 1700-talet ombyggd vid mitten av 1900-talet. Vinkelställda uthusbyggnader och storvuxet vårdträd vid mangården. Ekonomibebyggelse bevarad från första hälften av 1900-talet.

Gårdarna Söra och Bullersta
 Söra och Bullersta är mer förändrade jämfört med Berga. Huvudbyggnaden vid Söra är bevarad men gården saknar ekonomibebyggelse. Hovras huvudbyggnad är från omkring år 1800 och ger tillsammans med flygelbyggnaderna ett ståndsmässigt uttryck. Bebyggelsen är dock i förändrat skick. Huvuddelen av den storskaliga ekonomibebyggelsen är sentida och uppförd för ridverksamhet.

Huvudbyggnaden vid Hovra i fonden av en tuktad granallé.

Berga gård.

Huvudbyggnaden vid Bullersta.

Kulturhistorisk värdering

Fördjupningsområdet benämns efter herrgården Hovra och byn Bullersta i Helgona socken. Området är beläget i en av de sprickdalar som via Nyköpingsån och Stadsfjärden är förbunden med Östersjön. Ett välbevarat sammanhängande öppet odlingslandskap med gårdsmiljöer på markanta platser, dels på betade höjder. Helhetsmiljö: Klass 3.

Dokumentvärde: Omgivande skogsklädda höjder med täta skogsbryn (29) och Hovrasjön (30) åt nordväst samverkar till att skapa ett öppet och väldefinierat landskapsrum (31). Bebyggelsen har förlagts till höjder med hagmarker på sluttningarna förutom herrgården Hovra som ligger i sluttningen vid sjöns östra strand (32). Hovra är ett sammanhållet herrgårdslandskap med komponenter, t.ex. underlydande gårdar och torp samt vägnät, som speglar sociala och funktionella samband (33). Miljön representerar därmed ett stort samhällshistoriskt värde.

Upplevelsevärde: Den välbevarade herrgårdsmiljön vid Hovrasjön präglar landskapsbilden och bidrar till det kulturhistoriska värdets autenticitet. Det tydliga landskapsrummet representerar ett stort miljöskapande värde. Fornlämningarna (34) som till stor del ligger i hagmark är tydliga och av olika karaktär. Tillsammans bildar de en sammanhållen miljö som är lättillgänglig och har därför ett pedagogiskt värde.

